

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.17057830>

SEPTEMBER 2025

Çevre Sağlığına Hemşirelik Yaklaşımı: Koruyucu Bakımın Güçlendirilmesi

Nursing Approach to Environmental Health: Strengthening Preventive Care

Özgür YILDIZ

Muş Alparslan University, Department of Nursing
ozgr.yldz.49@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1131-801X>

Özet

Bu derleme, çevre sağlığına hemşirelik yaklaşımını ve koruyucu bakımın güçlendirilmesini çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Çevre sağlığı; iklim değişikliği, kirlilik ve biyoçeşitlilik kaybı gibi küresel tehditlerin halk sağlığı üzerindeki etkileri açısından kritik bir alan haline gelmiştir. Bu bağlamda, hemşirelerin sürdürülebilir uygulamaları benimsemesi, çevre okuryazarlığını geliştirmesi ve savunuculuk rolünü üstlenmesi gereklidir. Hemşirelik eğitiminin çevre sağlığına duyarlılık içerecek biçimde güncellenmesi, geleceğin sağlık profesyonellerinin çevresel zorluklara yanıt verme yeterliliğini artıracaktır. Fiziksel çevre (hava, su, toprak kirliliği), sosyal çevre (yoksulluk, konut koşulları) ve iklim değişikliği gibi faktörler, bireylerin sağlığını etkileyen önemli çevresel belirleyicilerdir. Hemşireler birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde çevresel farkındalıkla hareket ederek hastalıkların önlenmesi ve sağlığın korunmasına katkı sunabilirler. Ayrıca, toplum sağlığı hemşireleri, çevre temelli müdahalelerde liderlik rolü üstlenerek sürdürülebilirlik ve eşitlik temelli halk sağlığı stratejilerinin uygulanmasında kilit aktörlerdir. Çevresel sağlık sorunlarının çözümünde hemşirelerin disiplinler arası iş birlikleri kurmaları, sağlık politikalarına katkı sunmaları ve çevresel adaleti gözetmeleri büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sağlığı, Hemşirelik, Bakım.

Abstract

This review comprehensively addresses the nursing approach to environmental health and the strengthening of preventive care. Environmental health has become a critical area in light of global threats such as climate change, pollution, and biodiversity loss. In this context, nurses are expected to adopt sustainable practices, enhance environmental literacy, and assume advocacy roles. Updating nursing curricula to incorporate environmental sensitivity is essential to equip future healthcare professionals with the competencies needed to respond to environmental challenges. Environmental determinants—such as physical factors (air, water, soil pollution), social conditions (poverty, housing), and climate change—significantly influence individual and public health. Nurses play a vital role across primary, secondary, and tertiary healthcare levels by contributing to disease prevention and health promotion through environmentally conscious practices. Moreover, public health nurses act as key figures in community-based interventions by leading strategies

grounded in sustainability and equity. Addressing environmental health issues effectively requires interdisciplinary collaboration, nurse involvement in policy-making, and a strong commitment to environmental justice. Through these contributions, the nursing profession can support ecological sustainability and improve global health outcomes.

Keywords: Environment, Enviromental Health, Nursing, Care.

1. GİRİŞ

Çevre sağlığı kavramı ve güncel önemi

Çevresel koşullar ile insan sağlığı sonuçları arasındaki bağlantının giderek daha fazla kabul görmesiyle birlikte, çevre sağlığı kavramı günümüzde büyük önem taşımaktadır. Çevresel sağlık, hem çevrenin insan sağlığı üzerindeki etkisini hem de insan faaliyetlerinin çevresel koşullar üzerindeki etkisini kapsar. Bu ikili odak noktası, iklim değişikliği, kirlilik ve biyolojik çeşitlilik kaybının yarattığı zorlukları ele almak için kapsamlı stratejilere duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır(Inauen et al., 2021; Schwerdtle, Maxwell, Horton, & Bonnamy, 2020).

Son yıllarda, çevresel sürdürülebilirliğin sağlık sektörüne dâhil edilmesi yönünde bir değişim yaşanmış ve sağlık çalışanlarının sürdürülebilir uygulamalar yapmaları gerektiği vurgulanmıştır. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlık eğitimine entegre edilmesi, geleceğin sağlık hizmeti sağlayıcılarını küresel çevresel değişikliklerin getirdiği zorluklara hazırlamak için hayati önem taşımaktadır. Bu entegrasyon, yalnızca sağlık hizmetleri müfredatını geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda gelecek nesiller için insan sağlığının ve çevresel kaynakların korunmasına da katkıda bulunur (Schwerdtle et al., 2020).

Çevresel halk sağlığı gözetimi, sağlık tehlikelerinin, maruziyetlerin ve sonuçların izlenmesinde kritik bir rol oynar. Çevresel toksik maddelerle ilişkili hastalıkları önlemek ve kontrol altına almak için kullanılabilecek değerli veriler sağlar. İyi koordine edildiğinde gözetim sistemleri, çevresel etkileşimlerle bağlantılı hastalık, yaralanma ve sakatlıkları azaltmaya yönelik halk sağlığı çabalarını önemli ölçüde destekleyebilir (Thacker, Stroup, Parrish, & Anderson, 1996).

Çevresel sağlık eşitsizliklerinin ele alınması bir diğer kritik husustur. Çalışmalar, sosyoekonomik ve çevresel faktörlerin, sağlık hizmetlerine erişim ve çevresel koşullardaki eşitsizliklerin yaygın olduğu kentsel Fransız bağlamlarında gözlemlenenlere benzer sağlık eşitsizliklerine katkıda bulunduğunu göstermiştir (Padilla, Kihal-Talantikit, Perez, & Deguen, 2016). Çevresel sağlık risklerine ilişkin toplumsal algıları anlamak da önemlidir. Bu konulardaki toplumsal farkındalığı ve katılımı artırmak için iletişimi iyileştirmeye ve bilgi boşluklarını doldurmaya odaklanılmalıdır (Shin et al., 2019).

Ayrıca, sosyal bilimlerin çevre sağlığı araştırmalarına entegrasyonu, toplum dinamikleri ve çevresel adalet konusunda daha geniş bir anlayış sağlamıştır. Disiplinler arası iş birlikleri, çevresel

maruziyetler ve bunların etkileri konusundaki anlayışımızı zenginleştirerek, politika uygulamalarına daha iyi bilgi sağlayabilecek kümülatif maruziyet yaklaşımlarına geçişi teşvik etmiştir (Hoover, Renauld, Edelstein, & Brown, 2015).

Çevre sağlığı kavramı, iklim değişikliği, kirlilik ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi 21. yüzyılın karmaşık zorluklarının ele alınmasında giderek daha kritik hale gelmektedir. Disiplinler arası iş birliklerini teşvik ederek, eğitim ve öğretimi geliştirerek, gözetimi ve toplumsal farkındalığı artırarak çevre sağlığı, ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanmasında ve küresel sağlık sonuçlarının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayabilir (Barrett & Bouley, 2015; Leonardi et al., 2024).

Hemşireliğin Çevre Sağlığıyla İlişkisi

Hemşirelik, sağlık sektöründe giderek daha fazla kabul gören bir alan olan çevre sağlığının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Sağlık profesyonellerinin en büyük grubu olan hemşireler, sürdürülebilir uygulamalar ve eğitim yoluyla çevre sağlığı sonuçlarını etkileme konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Çevre sağlığının hemşirelik uygulamalarına entegrasyonu, teorik çerçeveler, pratik araçlar ve çeşitli paydaşların katılımını içeren çok yönlü bir süreçtir. Çevreye duyarlı hemşirelik, sağlıklı çevre uygulamalarının teşvik edilmesi ve çevreye zarar verebilecek ve sağlığı olumsuz etkileyebilecek faaliyetlerin azaltılmasıyla tanımlanır (Kangasniemi, Kallio, & Pietilä, 2014). Bu yaklaşım yalnızca sağlık sonuçlarını iyileştirmeyi değil, aynı zamanda sağlık ortamlarında sürdürülebilir kaynak yönetimini de teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmalar, hemşirelerin çevresel sürdürülebilirliğe yönelik tutumlarını şekillendirmede eğitim girişimlerinin çok önemli olduğunu göstermiştir. Örneğin, Suudi Arabistan'da hemşirelik öğrencileri, kısmen hemşirelik programlarında çevresel konularla ilgili aldıkları eğitim sayesinde, sağlık hizmetlerinde sürdürülebilirliğe karşı oldukça olumlu tutumlar sergilemiştir. Bu bulgular, çevre ve sürdürülebilirlik kavramlarının hemşirelik müfredatına dâhil edilmesinin önemini vurgulamaktadır (Cruz, Alshammari, & Felicilda-Reynaldo, 2018).

Benzer şekilde, Arap bölgesindeki araştırmalar, hemşirelik eğitiminde iklim değişikliği ve çevresel sürdürülebilirlik konularının dâhil edilmesini vurgulamaktadır. Bu, öğrencilerin kaynaklar sınırlı olsa bile sağlık hizmeti sunumunu uyarlamak için gerekli eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Cruz et al., 2018). Ayrıca, sürdürülebilirliğe odaklanan eğitim programlarının, hemşire stajyerlerinin sağlık hizmeti sunumu sırasında sürdürülebilir kalkınma ile ilgili bilgi ve uygulamalarını önemli ölçüde geliştirdiği gösterilmiştir (Moustafa Saleh & Elsabahy, 2022).

Ayrıca, Çevre Bilinçli Hemşirelik kavramı, sürdürülebilirliği hemşirelik uygulamalarına entegre eden temel bir çerçeve olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, çevresel yöneticiliği ve hemşirelik bakımının ekolojik ayak izinin azaltılmasını vurgulamaktadır. Bunun anahtarı, iyileştirilmiş

çevresel sağlık ve sürdürülebilir sağlık hizmeti sonuçlarına yol açan eğitim, farkındalık ve kurumsal desteğin rolüdür (Shaban et al., 2024).

Ayrıca, hemşireler de dâhil olmak üzere sağlık hizmeti sağlayıcılarının, iklimle ilgili sağlık sorunlarıyla etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri için yeterli çevre okuryazarlığına sahip olmalarına olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Hemşirelik öğrencileri arasında gelişmiş çevre okuryazarlığı, iklim kaygısını yönetmeye ve geleceğin hemşirelerini iklim değişikliğinin sağlık etkileriyle başa çıkmaya hazırlamaya yardımcı olabilir (Amin, El-Monshed, Khedr, Morsy, & El-Ashry, 2024).

Koruyucu Bakımın Rolü ve Sağlık Sistemlerindeki Yeri

Koruyucu bakım, hastalıkların önlenmesine ve sağlığın geliştirilmesine odaklanarak sağlık sistemlerinde önemli bir rol oynar ve böylece sağlık hizmetlerinin genel verimliliğini ve etkinliğini artırır. Sağlığın korunması ve iyileştirilmesi, risk faktörlerinin azaltılması, hastalıkların erken teşhisi ve hastalık ilerlemesinin çeşitli aşamalarında komplikasyonların önlenmesi amaçlanır (AbdulRaheem, 2023).

Koruyucu hizmetlerin uygulanması genellikle birinci basamak sağlık hizmetlerinde sistematik bir yaklaşım gerektirir. Örneğin, Amerikan Kanseri Derneği, uygulama politikaları yazmayı, temel performans grafiklerini denetlemeyi ve koruyucu bakım için verimli hizmet planları uygulamayı içeren koruyucu hizmetleri organize etmek için ofis sistemleri geliştirmiştir (Leininger et al., 1996). Ayrıca, koruyucu bakım kullanımı, halk sağlığı harcamaları ve pratisyen hekim yoğunluğu gibi faktörlerden etkilenecek bölgeler arasında önemli ölçüde değişiklik gösterebilir (Jusot, Or, & Sirven, 2012).

Yeni teknolojiler de sürekli izleme ve erken hastalık tespiti sunarak koruyucu bakımı desteklemektedir. Örneğin, giyilebilir sağlık teknolojisi, fitness takip cihazlarından gerçek zamanlı veri ve kişiselleştirilmiş sağlık müdahaleleri sağlayabilen gelişmiş cihazlara dönüşüyor (Obianyo et al., 2024). Bu gelişmeler, sağlık hizmetlerinin reaktif tedavilerden proaktif önleyici stratejilere geçişinde kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, meslekler arası uygulama ve eğitim, birinci basamak ve önleyici bakım hizmetlerini geliştirmek için hayati öneme sahiptir. Sağlık profesyonelleri arasındaki iş birlikleri, özellikle birden fazla eşlik eden hastalığı olan kişiler için daha iyi sağlık gelişimi, hastalık önleme ve hasta eğitimine yol açabilir (Fowler, Garr, Mager, & Stanley, 2020).

Önleyici bakımın kabul görmüş maliyet etkinliğine rağmen, sağlık kaynaklarının önemli bir kısmı hastalık yönetimine odaklanmaya devam etmektedir. Birçok kişi önerilen tüm önleyici hizmetleri alamamaktadır; bu da sağlık hizmeti sağlayıcılarının önleyici bakımı önceliklendirmeleri ve uygulanmasının önündeki mevcut engelleri aşmaları gerektiğini vurgulamaktadır (AbdulRaheem, 2023).

Önleyici bakımı uygulamalarına entegre eden sağlık sistemleri önemli faydalar görebilir. Örneğin, kişilerarası iletişim ve bakım koordinasyonu gibi birincil bakım nitelikleri, koruyucu hizmetlerin daha iyi sunulmasıyla ilişkilendirilmiştir (Flocke, Stange, & Zyzanski, 1998). Ayrıca, Amerikan Kalp Derneği, sağlık reformunda koruyucu hizmetlerin önemini vurgulayarak, uygun fiyatlı bakıma erişimin genişletilmesini, eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını ve halk sağlığı altyapısının güçlendirilmesini savunmaktadır (Johnson, 2020).

Koruyucu bakım muazzam bir potansiyele sahip olsa da, özellikle erişilebilirlik ve hizmet sağlayıcı tutumlarıyla ilgili engellerle karşılaşan engelli bireyler gibi marjinal gruplar için zorluklar devam etmektedir. Bu zorlukların ele alınması, farklı nüfus gruplarında koruyucu hizmetlere eşit erişimin sağlanması için elzemdir (Marrocco & Krouse, 2017).

2. ÇEVRE SAĞLIĞININ BOYUTLARI

Fiziksel Çevre (Hava, Su, Toprak Kirliliği vb.)

Fiziksel çevre ve sağlık arasındaki ilişki çok yönlüdür ve hemşirelik ve sağlık hizmetlerini önemli ölçüde etkiler. Önde gelen bir çevresel sağlık riski olan hava kirliliği, solunum yolu rahatsızlıklarını, kardiyovasküler hastalıkları ve diğer sağlık sorunlarını kötüleştirebilir. Hemşirelerin etkili bakım ve savunuculuk sağlamak için bu çevresel tehlikeler ve sağlık üzerindeki etkileri hakkında bilgi sahibi olmaları zorunludur. Hemşireliğin rolü, doğrudan hasta bakımının ötesine geçerek çevresel sağlık okuryazarlığını, politika savunuculuğunu ve bu tür kirliliğin etkilerini azaltmak için toplum sağlığı girişimlerine katılımı içerir (Phillips, Stalter, Winegardner, Wiggs, & Jauch, 2018).

Su ve toprak kirliliği de benzer şekilde gastrointestinal hastalıklar ve enfeksiyonlar da dahil olmak üzere sayısız sağlık sorununa yol açabilir. Hemşireler, hasta bakımını ve toplum sağlığı sonuçlarını iyileştirmek için bu çevresel faktörlerin değerlendirmelerini uygulamalarına entegre edebilirler. Quad Council Koalisyonu'nun yetkinlikleri, halk sağlığı hemşirelerinin karmaşık çevresel sağlık sorunlarını ele almak ve sürdürülebilir uygulamaları savunmak için gerekli becerilere sahip olmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır (Campbell, Harmon, Joyce, & Little, 2020).

Hemşirelik mesleğinin sosyal adalete olan bağlılığı, iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın sağlık üzerindeki etkilerini ele almada liderlik rolü üstlenmek için ideal bir platform sunmaktadır. Hemşirelik eğitimi ve uygulamaları, sağlık ortamlarında sürdürülebilir uygulamaları vurgulayarak, giderek artan bir şekilde çevre bilincine sahip ilkeleri içermektedir. Sürdürülebilirliğe bu odaklanma, hemşireleri çevresel sağlıkta iyileştirmeler sağlamaya ve nihayetinde halk sağlığı ve sağlık sistemlerine fayda sağlamaya hazırlamaktadır (Shaban et al., 2024).

Bu rollere hazırlanmak için hemşirelik eğitimi, iklim değişikliği ve sağlık üzerindeki etkileri hakkında kapsamlı bir içerik içermelidir. Bu bilginin müfredata entegre edilmesi, hemşirelerin

çevresel değişikliklerin yarattığı sağlık sorunlarıyla başa çıkmaya hazırlanması için çok önemlidir (Leffers, Levy, Nicholas, & Sweeney, 2017). Hemşireler, çevre ve insan sağlığı arasındaki bağlantıların anlaşılmasını sağlayarak, sürdürülebilir bir gelecek için gerekli olan hafifletici ve uyarlanabilir stratejilere önemli ölçüde katkıda bulunabilirler.

Sosyal Çevre (Konut Koşulları, Kalabalık, Yoksulluk vb.)

Sosyal çevre, sağlık ve hemşirelik arasındaki ilişkiyi ele alırken, sosyal çevrenin birçok boyutunu dikkate almak önemlidir. Sosyal çevre, konut koşulları, kalabalık yaşam, ekonomik durum, eğitim seviyesi gibi unsurları içerir ve bu unsurlar bireylerin sağlık durumlarını doğrudan etkileyebilir.

Öncelikle, ekonomik durumun sağlık üzerindeki etkisi oldukça belirgindir. Yerel ekonomik sıkıntılar, sağlık sonuçları, klinik bakım, sağlık davranışları ve sağlık belirleyicileri üzerinde eşitsizliklere yol açabilir (Weeks et al., 2023). Bu bağlamda, ekonomik düzeyi düşük bölgelerde sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olması gibi sorunlar karşımıza çıkabilir.

Hemşirelik açısından ise, hemşirelerin çalışma ortamı ve iş yükü, verdikleri bakımın kalitesini etkileyen önemli faktörlerdir. Yoğun iş yükü ve uygun olmayan çalışma koşulları, hemşirelerin bakımda ihmal yapmalarına ve tükenmişlik yaşamalarına sebep olabilir (Silva et al., 2020; Topçu et al., 2016). Buna bağlı olarak, hemşirelerin sosyal çevre ile ilgili unsurları göz önünde bulundurarak hastalarına bütüncül yaklaşım sergilemeleri, sağlığın sosyal belirleyicilerini daha iyi anlamaları ve buna göre bakım planlamaları önerilmektedir (Ambushe, Awoke, Demissie, & Tekalign, 2023; Northwood, Ploeg, Markle-Reid, & Sherifali, 2018).

Ekolojik tehditler ve İklim Değişikliği

Ekolojik tehditler ve iklim değişikliği, ekosistemlerin ve insan sağlığının çeşitli yönlerini etkileyerek çevre sağlığı üzerinde önemli etkilere sahiptir. İklim değişikliği, hem fiziksel hem de ruhsal sağlık üzerinde sayısız sonucu olan, insan sağlığı için giderek daha derin bir tehdit olarak kabul edilmektedir. İklim değişikliğiyle ilişkili çevresel dönüşümler, savunmasız bölgelerde yaşayan nüfusta artan psikolojik sıkıntı, depresyon ve kaygıya yol açabilir (Bourque & Cunsolo Willox, 2014).

Sağlık etkileri düşük gelirli bölgelerde daha da kötüleşmekte ve yeterli sağlık altyapısı olmayan nüfusları orantısız bir şekilde etkilemektedir. Çocuklar, yaşlılar ve yoksullar gibi savunmasız gruplar, iklim değişikliğinin sağlık sonuçlarında daha büyük eşitsizliklere yol açması nedeniyle özellikle risk altındadır (Patz & Kovats, 2002; Philipsborn & Chan, 2018). Örneğin, değişen iklim, vektör kaynaklı hastalıkların coğrafi aralığını değiştirmekte, aşırı hava olaylarının sıklığını artırmakta ve hava kirliliğine bağlı solunum ve kardiyovasküler hastalık vakalarında artışa neden olmaktadır (Adamopoulos & Syrou, 2024).

Örneğin Afrika'da iklim değişikliği, insan yaşamı için hayati önem taşıyan ekosistem hizmetlerinin sürdürülmesi açısından kritik öneme sahip olan biyoçeşitliliği tehdit etmektedir. Biyoçeşitlilik üzerindeki etkiler, ekosistem yapılarında ve işlevlerinde değişikliklere yol açarak, kritik noktalara ulaşıldığında ekosistem hizmetlerinde geri dönüşü olmayan değişimlere yol açabilir. Bu ekolojik tehdit hem çevre hem de insan refahı için riskler oluşturmaktadır (Sintayehu, 2018).

Avrupa gibi daha gelişmiş ülkelerde, iklim değişikliğinin etkileri, özellikle hava kirliliği açısından önemlidir. Afrika tozu gibi olgularla birleşen iklim değişikliği, hava kirliliğini yoğunlaştırmakta ve bu da halk sağlığını etkilemektedir. Bu etkiler arasında sıcağa bağlı hastalıklar, kardiyovasküler rahatsızlıklar ve solunum problemleri yer almaktadır. Sonuç olarak, hava kirliliğini azaltmayı ve bu sağlık etkilerini hafifletmek için temiz enerji teknolojilerini benimsemeyi amaçlayan politika ve uygulamalara acil ihtiyaç duyulmaktadır (Adamopoulos & Syrou, 2024).

Ayrıca, iklim değişikliğinin çeşitli sosyoekonomik ve halk sağlığı etkileri vardır. Kaliforniya gibi bölgelerde, iklim değişikliğinin sonuçları marjinalleşmiş ve düşük gelirli toplulukları orantısız bir şekilde etkileyerek mevcut sosyoekonomik eşitsizlikleri daha da kötüleştirmektedir. Bu eşitlik endişelerini gidermek için ortak çabalar gösterilmezse, bu topluluklar artan çevresel ve sağlık yükleriyle karşı karşıya kalmaktadır (Shonkoff, Morello-Frosch, Pastor, & Sadd, 2011). Bu nedenle, iklim değişikliğinin oluşturduğu ekolojik tehditlerle mücadele etmek yalnızca acil sağlık müdahalelerini değil, aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik ve eşitlik odaklı halk sağlığı politikalarında daha geniş stratejileri de içermektedir. Politika yapıcılar, sağlık hizmeti sağlayıcılarını ve toplum liderlerini içeren disiplinlerarası bir müdahale, iklim değişikliğinin hem ekosistemler hem de insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve tüm topluluklar için sürdürülebilir ve eşitlikçi bir gelecek sağlamak için hayati önem taşımaktadır (Giudice et al., 2021).

3. HEMŞİRELİKTE KORUYUCU BAKIM VE ÇEVRE SAĞLIĞI

Birincil, İkincil, Üçüncül Koruyucu Bakım Düzeylerinde Hemşirenin Çevresel Rolü

Çevre koruma ve sağlık bağlamında hemşireler, birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde önemli roller üstlenirler. Bu roller, savunuculuk, eğitim ve sürdürülebilir uygulamaların hayata geçirilmesini içerir. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde hemşireler, toplum katılımı ve eğitimi yoluyla çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynarlar. Hastaların öz yönetim eğitimini kolaylaştırır, hizmet geliştirmeyi savunur ve bireysel ve toplumsal ağları desteklerler (Heumann, Röhsch, & Hämel, 2022). Hemşireler ayrıca, hemşirelik eğitimine çevre okuryazarlığını entegre ederek sürdürülebilirliği etkileyebilirler; bu da iklim kaygısını azaltmaya yardımcı olur ve hemşirelik öğrencileri ve profesyonelleri arasında çevre dostu davranışları teşvik eder (Amin et al., 2024). Hemşireler arasında çevre okuryazarlığını artırmak, iklim kaygısını azalttığı ve onları iklim değişikliğinin sağlık etkileriyle etkili bir şekilde mücadele etmeye hazırladığı için çok önemlidir.

İkincil basamak sağlık hizmetlerinde hemşirelerin, çevre dostu işyeri uygulamalarını teşvik ederek çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaları giderek daha fazla beklenmektedir. Bu, iklim değişikliğini anlamayı ve çevresel sürdürülebilirlik tutumlarını iyileştirmek için bunu işyerindeki motivasyon, endişe ve davranışlarla uyumlu hale getirmeyi içerir (Chung, Lee, & Jang, 2024). Yoğun bakım ünitelerinde (YBÜ) proaktif katılım ve yeşil hemşireliğe yönelik bir zihniyetin geliştirilmesi, sürdürülebilirliğe ulaşmak için elzemdir (Bartoli, Petrosino, Midolo, Pucciarelli, & Trotta, 2025).

Üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde odak noktası, sürdürülebilirliği sağlık uygulamalarına entegre etmeyi içeren daha uzmanlaşmış rollerdir. Örneğin, sürdürülebilirlik gelişimini destekleyen eğitim programları geliştirmek, hemşire stajyerleri arasında zorluk uygulama düzeylerini artırabilir (Moustafa Saleh & Elsabahy, 2022). Hemşireler, halk sağlığı, iklim değişikliği ve Birleşmiş Milletler sürdürülebilirlik kalkınma hedeflerinin kesiştiği noktada politika savunuculuğu ve sağlık eşitliğinin teşvik edilmesine katılmaya teşvik edilir (Harris, Bialous, Muench, Chapman, & Dawson-Rose, 2022).

Sağlığı Geliştirme ve Hastalıkları Önlemede Çevresel Yaklaşım

Çevresel yaklaşımlar, sağlık geliştirme ve hastalıkların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşımlar, hem bireysel davranış değişikliklerine hem de sosyal çevresel faktörlerin ele alınmasına odaklanır. Sosyo-ekolojik perspektif, bireylerin sağlık davranışlarını etkileyen sosyal yapıları dönüştürmekle ilgilenir. Bu yaklaşım, sadece bireylerin alışkanlıklarını değiştirmek yerine, sağlığa zarar veren sosyal sistemlerin pratiklerini değiştirmeyi amaçlar (Bandura, 1998).

Kamu politikaları ve çevresel stratejiler, hastalıkların önlenmesinde ve sağlık geliştirmede merkezi bir role sahiptir. Örneğin, kardiovasküler hastalıkların beslenme yoluyla önlenmesinde, devlet ve yerel sağlık departmanları, beslenme politikalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda önemli fırsatlara sahiptir. Bu tür çevresel stratejiler arasında ekonomik teşvikler, gıda yardım programları ve okul beslenme programları bulunur. Ayrıca, mevcut federal politikalar, beslenme etiketleme kuralları gibi, eyalet ve yerel savunuculuk, eğitim ve izleme için değerli odak noktaları sağlar (Glanz et al., 1995).

Toplum temelli sağlık geliştirme programları da önemli bir trenddir. Bu programlar genellikle medya kampanyaları, mevcut toplum organizasyonlarının etkinleştirilmesi veya fiziksel ve sosyokültürel çevrenin değiştirilmesi yoluyla sağlık davranışlarını ve hastalık risklerini değiştirmeyi hedefler (Koepsell et al., 1992).

Avustralya örneğinde olduğu gibi, sağlık geliştirme uygulayıcıları, ekosistem yaklaşımlarını sağlıkla entegre etmede ve çevresel sürdürülebilirliği toplum düzeyinde teşvik etmede önemli rollere sahiptir. Bu tür girişimler, sağlıklı ve sürdürülebilir gıda, aktif ulaşım, enerji verimliliği ve

doğayla temas gibi konulara odaklanır. Ancak, bu alanın güçlendirilmesi için daha fazla çaba sarf edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Patrick & Kingsley, 2015).

Toplum tabanlı müdahaleler, şehir alanlarında sağlık hizmetlerine erişimi ve sağlık okuryazarlığını geliştirirken, geniş çaplı toplum temelli sağlık geliştirme programları, genellikle sınırlı veya eksik nüfus düzeyinde değişikliğe yol açabilmektedir. Bu tür müdahalelerde başarı, topluluk kapasitesinin geliştirilmesine yatırımı gerektirmektedir (Nickel & von dem Knesebeck, 2020).

Toplum Sağlığı Hemşiresinin Çevre Temelli Müdahaleleri

Halk sağlığı hemşireleri, toplum sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan çeşitli çevre temelli müdahalelerde bulunurlar. Halk sağlığı hemşireliği uygulamalarında kullanılan temel modellerden biri, üç uygulama düzeyini (toplum, sistemler ve birey/aile) özetleyen ve toplum sağlığını iyileştirmeye katkıda bulunan 17 özel müdahaleyi tanımlayan Müdahale Çarkı'dır. Minnesota Sağlık Bakanlığı tarafından tanıtılan Müdahale Çarkı, kanıta dayalı yaklaşımıyla saygın bir yaklaşımdır ve Amerika Birleşik Devletleri genelinde yaygın olarak benimsenmiştir (Keller, Strohschein, Lia-Hoagberg, & Schaffer, 2004).

Halk sağlığı hemşireleri, insan sağlığını etkileyen iklim değişikliği gibi çevresel zorlukların ele alınmasında önemli bir rol oynarlar. Çevresel tehlikelerin olumsuz etkilerini azaltmak için çevresel sürdürülebilirliğin sağlık uygulamalarına entegre edilmesinin gerekliliğinin farkındadırlar. Halk sağlığı hemşireliği yöneticileri, bu amaca ayrılmış kaynak ve personeldeki mevcut kısıtlamaları kabul etmekle birlikte, genellikle iklimle ilgili sağlık etkilerini ele alma çabalarını desteklerler (Polivka, Chaudry, & Mac Crawford, 2012).

Halk sağlığı hemşirelerinin çevresel müdahaleleri, iklimle ilgili ve diğer çevresel acil durumlar karşısında afet yetkinliklerini geliştirmek için eğitim ve savunuculuk faaliyetlerini de içerir. Bu, COVID-19 pandemisi gibi olaylar sırasında hayati önem taşıyan hazırlık ve müdahale yeteneklerini geliştirmek için stratejiler geliştirmeyi ve uygulamayı içerir. Afetlere müdahale etme isteği ve önleyici davranışlar, afet yetkinliklerini geliştirmede etkili faktörlerdir (Hong, Jung, & Woo, 2022).

Ayrıca, halk sağlığı hemşireleri, okul ortamlarındaki uygulamalarına rehberlik etmek için Halk Sağlığı Müdahale Çarkı gibi modellerden yararlanır. Bu çerçeve, okul hemşirelerinin tarama, sevk ve takip gibi toplum temelli müdahalelere ve okul topluluklarındaki halk sağlığı sorunlarının yönetiminde çok önemli olan sağlık eğitimine odaklanmalarına yardımcı olur (Schaffer, Anderson, & Rising, 2016).

Genel olarak, stratejik müdahalelerde bulunarak ve daha geniş çevresel sağlık sorunlarını ele alarak, halk sağlığı hemşireleri toplum sağlığını iyileştirmede ve çevresel zorluklara hazırlanmada kritik bir rol oynar (Keller et al., 2004; Smith & Bazini-Barakat, 2003).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, çevre sağlığı, çağımızın en karmaşık halk sağlığı sorunlarından biri haline gelmiştir ve hemşirelik bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Hemşireler; eğitim, savunuculuk, politika yapımı ve günlük bakım uygulamaları aracılığıyla çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunma potansiyeline sahiptir. Fiziksel, sosyal ve ekolojik çevre faktörlerinin sağlık üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, çevreye duyarlı hemşirelik uygulamaları kaçınılmaz bir gerekliliktir. Koruyucu bakımın güçlendirilmesi, hem birey hem toplum düzeyinde sağlığın iyileştirilmesine katkı sağlar.

Hemşirelik müfredatına çevre sağlığı, iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik temelli derslerin entegre edilmesi; hemşirelerin çevre okuryazarlığını artırmak için sürekli mesleki gelişim programlarının düzenlenmesi önerilmektedir. Sağlık kuruluşları, çevre dostu uygulamaların geliştirilmesini desteklemeli ve bu konuda kurumsal politikalar oluşturmalıdır. Toplum sağlığı hemşireleri, yerel çevresel risklere yönelik topluluk temelli eğitim ve müdahale programlarında aktif rol almalıdır. Hemşireler, çevresel adaletin sağlanması için politika geliştirme süreçlerine daha aktif biçimde dâhil edilmelidir.

Kaynakça

- AbdulRaheem, Y. (2023). Unveiling the significance and challenges of integrating prevention levels in healthcare practice. *Journal of primary care & community health*, 14, 21501319231186500. doi:<https://doi.org/10.1177/21501319231186500>
- Adamopoulos, I., & Syrou, N. (2024). Climate change, air pollution, African dust impacts on public health and sustainability in Europe. *European Journal of Public Health*, 34(3), 534-535. doi:<https://doi.org/10.1093/eurpub/ckae144.1374>
- Ambushe, S. A., Awoke, N., Demissie, B. W., & Tekalign, T. (2023). Holistic nursing care practice and associated factors among nurses in public hospitals of Wolaita zone, South Ethiopia. *BMC nursing*, 22(1), 390. doi:<https://doi.org/10.1186/s12912-023-01517-0>
- Amin, S. M., El-Monshed, A. H., Khedr, M. A., Morsy, O. M. I., & El-Ashry, A. M. (2024). Future nurses in a changing climate: Exploring the relationship between environmental literacy and climate anxiety. *Journal of advanced nursing*. doi:<https://doi.org/10.1111/jan.16606>
- Bandura, A. (1998). Health promotion from the perspective of social cognitive theory. *Psychology & Health*, 13(4), 623-649. doi:<https://doi.org/10.1080/08870449808407422>
- Barrett, M. A., & Bouley, T. A. (2015). Need for enhanced environmental representation in the implementation of One Health. *EcoHealth*, 12(2), 212-219. doi:<https://doi.org/10.1007/s10393-014-0964-5>

- Bartoli, D., Petrosino, F., Midolo, L., Pucciarelli, G., & Trotta, F. (2025). Critical care nurses' experiences on environmental sustainability: a qualitative content analysis. *Intensive and Critical Care Nursing*, 87, 103847. doi:<https://doi.org/10.1016/j.iccn.2024.103847>
- Bourque, F., & Cunsolo Willox, A. (2014). Climate change: the next challenge for public mental health? *International review of psychiatry*, 26(4), 415-422. doi:<https://doi.org/10.3109/09540261.2014.925851>
- Campbell, L. A., Harmon, M. J., Joyce, B. L., & Little, S. H. (2020). Quad Council Coalition community/public health nursing competencies: Building consensus through collaboration. *Public Health Nursing*, 37(1), 96-112.
- Chung, S. J., Lee, H., & Jang, S. J. (2024). Factors affecting environmental sustainability attitudes among nurses—Focusing on climate change cognition and behaviours: A cross-sectional study. *Journal of advanced nursing*, Open Access. doi:<https://doi.org/10.1111/jan.16205>
- Cruz, J. P., Alshammari, F., & Felicilda-Reynaldo, R. F. D. (2018). Predictors of Saudi nursing students' attitudes towards environment and sustainability in health care. *International nursing review*, 65(3), 408-416. doi:<https://doi.org/10.1111/inr.12432>
- Flocke, S. A., Stange, K. C., & Zyzanski, S. J. (1998). The association of attributes of primary care with the delivery of clinical preventive services. *Medical care*, 36(8), AS21-AS30. doi:<https://doi.org/10.1097/00005650-199808001-00004>
- Fowler, T., Garr, D., Mager, N. D. P., & Stanley, J. (2020). Enhancing primary care and preventive services through Interprofessional practice and education. *Israel journal of health policy research*, 9(1), 1-5. doi:<https://doi.org/10.1186/s13584-020-00371-8>
- Giudice, L. C., Llamas-Clark, E. F., DeNicola, N., Pandipati, S., Zlatnik, M. G., Decena, D. C. D., . . . Exposures, T. E. (2021). Climate change, women's health, and the role of obstetricians and gynecologists in leadership. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*, 155(3), 345-356. doi:<https://doi.org/10.1002/ijgo.13958>
- Glanz, K., Lankenau, B., Foerster, S., Temple, S., Mullis, R., & Schmid, T. (1995). Environmental and policy approaches to cardiovascular disease prevention through nutrition: opportunities for state and local action. *Health Education Quarterly*, 22(4), 512-527. doi:<https://doi.org/10.1177/109019819502200408>
- Harris, O. O., Bialous, S. A., Muench, U., Chapman, S., & Dawson-Rose, C. (2022). Climate change, public health, health policy, and nurses training. *American journal of public health*, 112(S3), 321-327. doi:<https://doi.org/10.2105/ajph.2022.306826>

- Heumann, M., Röhnsch, G., & Hämel, K. (2022). Primary healthcare nurses' involvement in patient and community participation in the context of chronic diseases: An integrative review. *Journal of advanced nursing*, 78(1), 26-47. doi:<https://doi.org/10.1111/jan.14955>
- Hong, E., Jung, A., & Woo, K. (2022). A cross-sectional study on public health nurses' disaster competencies and influencing factors during the COVID-19 pandemic in Korea. *BMC Public Health*, 22(1), 731. doi:<https://doi.org/10.1186/s12889-022-13091-2>
- Hoover, E., Renauld, M., Edelstein, M. R., & Brown, P. (2015). Social science collaboration with environmental health. *Environmental health perspectives*, 123(11), 1100-1106. doi:<https://doi.org/10.1289/ehp.1409283>
- Inauen, J., Contzen, N., Frick, V., Kadel, P., Keller, J., Kollmann, J., . . . van Valkengoed, A. M. (2021). Environmental issues are health issues. *European Psychologist*, 26(3), 219-229. doi:<https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000438>
- Johnson, J. (2020). Advancing Healthcare Reform: The American Heart Association's 2020 Statement of Principles for Adequate, Accessible, and Affordable Health Care: A Presidential Advisory From the American Heart Association. *Circulation*, 141(10). doi:<https://doi.org/10.1161/cir.0000000000000759>
- Jusot, F., Or, Z., & Sirven, N. (2012). Variations in preventive care utilisation in Europe. *European Journal of Ageing*, 9(1), 15-25. doi:<https://doi.org/10.1007/s10433-011-0201-9>
- Kangasniemi, M., Kallio, H., & Pietilä, A. M. (2014). Towards environmentally responsible nursing: a critical interpretive synthesis. *Journal of advanced nursing*, 70(7), 1465-1478. doi:<https://doi.org/10.1111/jan.12347>
- Keller, L. O., Strohschein, S., Lia-Hoagberg, B., & Schaffer, M. A. (2004). Population-based public health interventions: Practice-based and evidence-supported. Part I. *Public Health Nursing*, 21(5), 453-468. doi:<https://doi.org/10.1111/j.0737-1209.2004.21509.x>
- Koepsell, T. D., Wagner, E. H., Cheadle, A., Patrick, D. L., Martin, D., Diehr, P. H., . . . Dey, L. (1992). Selected methodological issues in evaluating community-based health promotion and disease prevention programs. *Annual review of public health*, 13(1), 31-57. doi:<https://doi.org/10.1146/annurev.pu.13.050192.000335>
- Leffers, J., Levy, R. M., Nicholas, P. K., & Sweeney, C. F. (2017). Mandate for the nursing profession to address climate change through nursing education. *Journal of Nursing Scholarship*, 49(6), 679-687. doi:<https://doi.org/10.1111/jnu.12331>
- Leininger, L. S., Finn, L., Dickey, L., Dietrich, A. J., Foxhall, L., Garr, D., . . . Wender, R. (1996). An office system for organizing preventive services: a report by the American Cancer

- Society Advisory Group on Preventive Health Care Reminder Systems. *Archives of Family Medicine*, 5(2), 108-115. doi:<https://doi.org/10.1001/archfami.5.2.108>
- Leonardi, G. S., Zeka, A., Ashworth, M., Bouland, C., Crabbe, H., Duarte-Davidson, R., . . . Jagals, P. (2024). Building competency to deal with environmental health challenges: experiences and a proposal. *Frontiers in Public Health*, 12, 1373530. doi:<https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1373530>
- Marrocco, A., & Krouse, H. J. (2017). Obstacles to preventive care for individuals with disability: Implications for nurse practitioners. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners*, 29(5), 282-293. doi:<https://doi.org/10.1002/2327-6924.12449>
- Moustafa Saleh, M. S., & Elsabahy, H. E. S. (2022). Integrating sustainability development education program in nursing to challenge practice among nursing interns in health care. *Journal of nursing management*, 30(8), 4419-4429. doi:<https://doi.org/10.1111/jonm.13869>
- Nickel, S., & von dem Knesebeck, O. (2020). Effectiveness of community-based health promotion interventions in urban areas: a systematic review. *Journal of community health*, 45(2), 419-434. doi:<https://doi.org/10.1007/s10900-019-00733-7>
- Northwood, M., Ploeg, J., Markle-Reid, M., & Sherifali, D. (2018). Integrative review of the social determinants of health in older adults with multimorbidity. *Journal of advanced nursing*, 74(1), 45-60. doi:<https://doi.org/10.1111/jan.13408>
- Obianyo, C., Ezeamii, V. C., Idoko, B., Adeyinka, T., Ejembi, E. V., Idoko, J. E., . . . Ugwu, O. J. (2024). The future of wearable health technology: from monitoring to preventive healthcare. *World J Biol Pharm Heal Sci*, 20(1), 36-55. doi:<https://doi.org/10.30574/wjbpshs.2024.20.1.0709>
- Padilla, C. M., Kihal-Talantikit, W., Perez, S., & Deguen, S. (2016). Use of geographic indicators of healthcare, environment and socioeconomic factors to characterize environmental health disparities. *Environmental health*, 15(1), 79. doi:<https://doi.org/10.1186/s12940-016-0163-7>
- Patrick, R., & Kingsley, J. (2015). Exploring Australian health promotion and environmental sustainability initiatives. *Health promotion journal of Australia*, 27(1), 36-42. doi:<https://doi.org/10.1071/he15008>
- Patz, J. A., & Kovats, R. S. (2002). Hotspots in climate change and human health. *Bmj*, 325(7372), 1094-1098. doi:<https://doi.org/10.1136/bmj.325.7372.1094>
- Philipsborn, R. P., & Chan, K. (2018). Climate change and global child health. *Pediatrics*, 141(6), e20173774. doi:<https://doi.org/10.1542/peds.2017-3774>

- Phillips, J. M., Stalter, A. M., Winegardner, S., Wiggs, C., & Jauch, A. (2018). Systems thinking and incivility in nursing practice: An integrative review. Paper presented at the Nursing forum.
- Polivka, B. J., Chaudry, R. V., & Mac Crawford, J. (2012). Public health nurses' knowledge and attitudes regarding climate change. *Environmental health perspectives*, 120(3), 321-325. doi:<https://doi.org/10.1289/ehp.1104025>
- Schaffer, M. A., Anderson, L. J., & Rising, S. (2016). Public health interventions for school nursing practice. *The Journal of School Nursing*, 32(3), 195-208. doi:<https://doi.org/10.1177/1059840515605361>
- Schwerdtle, P. N., Maxwell, J., Horton, G., & Bonnamy, J. (2020). 12 tips for teaching environmental sustainability to health professionals. *Medical Teacher*, 42(2), 150-155. doi:<https://doi.org/10.1080/0142159X.2018.1551994>
- Shaban, M. M., Alanazi, M. A., Mohammed, H. H., Mohamed Amer, F. G., Elsayed, H. H., Zaky, M. E., . . . Shaban, M. (2024). Advancing sustainable healthcare: a concept analysis of eco-conscious nursing practices. *BMC nursing*, 23(1), 660. doi:<https://doi.org/10.1186/s12912-024-02197-0>
- Shin, M., Werner, A. K., Strosnider, H., Hines, L. B., Balluz, L., & Yip, F. Y. (2019). Public perceptions of environmental public health risks in the United States. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(6), 1045. doi:<https://doi.org/10.3390/ijerph16061045>
- Shonkoff, S. B., Morello-Frosch, R., Pastor, M., & Sadd, J. (2011). The climate gap: environmental health and equity implications of climate change and mitigation policies in California—a review of the literature. *Climatic Change*, 109(1), 485-503. doi:<https://doi.org/10.1007/s10584-011-0310-7>
- Silva, P. L. R., Gonçalves Meneguetti, M., Dias Castilho Siqueira, L., de Araujo, T. R., Auxiliadora-Martins, M., Mantovani Silva Andrade, L., & Laus, A. M. (2020). Omission of nursing care, professional practice environment and workload in intensive care units. *Journal of nursing management*, 28(8), 1986-1996. doi:<https://doi.org/10.1111/jonm.13005>
- Sintayehu, D. W. (2018). Impact of climate change on biodiversity and associated key ecosystem services in Africa: a systematic review. *Ecosystem health and sustainability*, 4(9), 225-239. doi:<https://doi.org/10.1080/20964129.2018.1530054>

- Smith, K., & Bazini-Barakat, N. (2003). A public health nursing practice model: Melding public health principles with the nursing process. *Public Health Nursing*, 20(1), 42-48. doi:<https://doi.org/10.1046/j.1525-1446.2003.20106.x>
- Thacker, S. B., Stroup, D. F., Parrish, R. G., & Anderson, H. A. (1996). Surveillance in environmental public health: issues, systems, and sources. *American journal of public health*, 86(5), 633-638. doi:<https://doi.org/10.2105/AJPH.86.5.633>
- Topçu, I., Türkmen, E., Badır, A., Göktepe, N., Miral, M., Albayrak, S., . . . Özcan, D. (2016). Relationship between nurses' practice environments and nursing outcomes in Turkey. *International nursing review*, 63(2), 242-249. doi:<https://doi.org/10.1111/inr.12247>
- Weeks, W. B., Chang, J. E., Pagán, J. A., Aerts, A., Weinstein, J. N., & Ferres, J. L. (2023). An observational, sequential analysis of the relationship between local economic distress and inequities in health outcomes, clinical care, health behaviors, and social determinants of health. *International journal for equity in health*, 22(1), 181. doi:<https://doi.org/10.1186/s12939-023-01984-6>